

Introducció al llegat lul·lià

Cèlia Rosich

L'obra de Ramon Llull continua essent de gran actualitat. Després de set-cents anys, el beat mallorquí encara ens interpel·la i ens allibera en temes com el poliglòtisme, l'interès per les altres cultures, el diàleg amb les religions, la preocupació pel mètode científic i la integració de sabers. Aquest article pretén introduir i divulgar la seva figura, tot destacant les dades més significatives del seu recorregut biogràfic i evocar alguns punts de la seva extensa producció pedagògica

*"Vull morir en pèlag d'amor.
Per ésser gran non hai paor
de mal príncep ne mal pastor"*

(R. Llull - Cant de Ramon- Mallorca, 1300)

Context històric

Al llarg dels seus 84 anys d'existència, Ramon Llull va escriure unes tres-centes obres en català, llatí i àrab sobre diferents temes que s'arrelen sobre la base de la filosofia i la religió, però que, alhora, toquen molts més àmbits, com la pedagogia, la medicina, l'astronomia, el dret i altres sabers, com la geometria i la retòrica. El sentit de tota aquesta producció el dona l'*Ars*, un ingent projecte per convertir els infidels i per difondre el saber enciclopèdic i teològic de l'escolàstica, pensant no solament en un públic culte i universitari, sinó també en altres estaments socials. A l'Europa del segle XIII, no era gens freqüent utilitzar llengües fora del llatí per a la difusió d'obres filosòfiques i científiques. Llull és pioner en això: alguns dels seus llibres van ser redactats primer en àrab i després, traduïts al llatí i al català. Altres obres tenen versions en occità, francès, italià i castellà, a part del text llatí.

En el marc històric on visqué, Llull es trobà sovint incompès, ja que es va avançar de molt a la cultura del seu temps. El mètode del seu *Ars Magna* topava

amb els hàbits mentals de l'escolàstica, i la seva genialitat es trobava contra el corrent d'una època que li era desfavorable.

Com sabem, va néixer a Mallorca el 1232, tres anys després que Jaume I conquerís l'illa ajudat per algunes famílies catalanes benestants, entre les quals els pares de Ramon. Als trenta anys es converteix i es transforma en un home nou. Abandona la vida de cortesà, la poesia trobadoresca, la seva esposa Blanca Picany, i els dos fills, per dedicar-se plenament a la difusió del seu pensament, rebut per il·luminació durant la seva estada a la muntanya mallorquina de Randa. El seu projecte tenia una fita ben clara: difondre -a través del seu *Ars*- la Veritat, és a dir, el Déu de la Trinitat i de l'Encarnació que salva l'ésser humà i dóna raó del món.

Va viure una època en què a la Corona d' Aragó es dóna un fet social important, que és la convivència de tres religions: la jueva, la islàmica i la cristiana. Durant l'edat mitjana, l'Europa feudal es va ampliar geogràficament i, com a conseqüència de les croades, s'aconsegueix la reobertura de la Mediterrània i s'entra de nou en contacte amb les terres del Pròxim Orient. Amb la reconquesta dels regnes hispànics, Europa avança fins a l'estret de Gibraltar. D'altra banda, la ruta marítima que uneix el mar del Nord amb el Bàltic afavoreix que Europa entri en contacte amb els pobles eslaus.

Entre els segles XI i XIII, comença a superar-se l'etapa feudal d'economia d'autoconsum. És aquesta una època relativament pacífica: decadència dels musulmans, assentament dels normands i derrota dels magiars, amb nombrosos progressos tècnics que permeten l'increment de la producció agrícola i afavoreixen el desenvolupament demogràfic. Aquests dos fets produiran un excedent tant de productes agrícoles com de població, que confluïran cap a les ciutats. Aquestes experimenten un fort creixement i es converteixen en centres de producció - desenvolupament del treball industrial i artesanal agrupat en gremis- i centres comercials.

Aquest apogeu urbà origina l'aparició d'una nova classe social, la burgesia, un despertar cultural a través de les universitats i el desenvolupament de les llengües nacionals. Tanmateix, a les darreries del segle XIII, quan Ramon Llull s'apropa ja a la senectut, aquest desenvolupament comença a frenar fins a confluïr a la crisi general del segle XIV.

Els viatges d'un laic, poliglòt i octogenari

L'esperit missioner Llull, la seva llarga vida, el desig de difondre el seu pensament a través de l'*Ars*, i el seu temperament audaç i apassionat van portar-lo a viatjar per nombrosos indrets: Montserrat, Santiago de Compostel·la, Montpeller, París, Roma, Gènova, Nàpols, Pisa, Armènia, Xipre, Jerusalem, Bugia, Tuní-

sia..., fets que no deixen de meravellar-nos si tenim en compte les condicions de transport del segle XIII. Sabem que a París hi estigué quatre vegades, la darrera cap al 1311, per redactar la *Vita* coetanea a la Cartoixa de Vauvert, avui indret dels jardins de Luxemburg. Pel que fa a Itàlia, Miquel Batllori afirma que el beat hi realitzà quinze viatges, alguns per a una estada de més de dos anys.

Però, abans d'emprendre els seus viatges, Llull va voler estudiar el llatí i l'àrab. Després d'haver peregrinat a Santiago de Compostel·la i a Santa Maria de Rocamadur, cap al 1264, passa per Barcelona i coneix Sant Ramon de Penyafort, el qual li desaconsella que viatgi llavors a París. Llull retorna, doncs, a Mallorca el 1265, on compra un esclau sarraí perquè li ensenyi l'àrab. Sembla que va estar nou anys estudiant la llengua i la religió àrabs amb l'ajut del musulmà, segurament d'origen culte, fins que aquest acaba penjant-se a la presó, després d'haver intentat matar Ramon. (Vega, 2002, p.24) És després d'aquest trist episodi que Llull, que té llavors 42 anys, puja a la muntanya mallorquina de Randa, on se li transmet el mètode del seu *Ars Magna* o *Ars inveniendi veritatem*.

El seu projecte apostòlic i reformador necessitava l'aprovació de l'Església, el suport de les ciutats més mercantils, com Gènova i Pisa, i l'empara dels monarques. Entre el 1274 i el 1275 viatja a Montpeller, on hi havia universitat i d'on era Senyor el qui llavors era rei de Mallorca, Jaume I. És en aquesta ciutat on un franciscà li aprova, per encàrrec del príncep Jaume II, el *Llibre de contemplació en Déu*, que Ramon havia escrit en àrab.

Un any després, el 1276, mort Jaume I, passa la corona al seu fill, el príncep Jaume II de Mallorca. Gràcies al seu patrocini, Llull pot veure realitzat el seu projecte de crear una escola de llengües orientals, Miramar, destinada, a la formació de frares missioners.

Entre el 1276 i el 1287, any de la mort del papa Honori IV, hi ha un període d'un cert silenci en la vida de Llull. Sembla que pot ser degut a algunes d'aquestes raons: viatges de Ramon, llargues estades a l'escola Miramar, desavinences entre Pere el Gran i el seu germà, el rei Jaume II de Mallorca... Sabem que dins d'aquest període, el 1282, tingué lloc el conegut episodi de les *Vespres Sicilianes*, amb aixecament popular de Sicília contra la dominació francesa, que originà la coronació de Pere II de Catalunya, com a rei de l'illa.

El 1283 escriu la novel·la en prosa *Blanquerna*, seguida del *Llibre d'amic e amat*, considerat aquest últim com el més clar exponent de la literatura mística del beat, i l'*Art de contemplació*, que figuren escrits per l'ermità Blanquerna i foren inclosos al conjunt. *Blanquerna*, un relat d'ideal de formació, amb petjades autobiogràfiques, és vista avui com la seva obra pedagògica més emblemàtica.

El 1287 Llull viatja a Roma per primera vegada i sent la decepció de no poder veure el papa Honori IV, que havia mort el 3 d'abril del mateix any. Davant la impossibilitat d'obtenir la llicència per al seu mètode de predicació, marxa a París amb la proposta d'explicar la seva *Ars* a la Sorbona. Es allà, durant els dos anys de la seva estada, quan s'adona de la necessitat de simplificar-lo. Llull té llavors 55 anys i escriu també el *Fèlix* o *Llibre de meravelles*. (Vega 2002)

Entre el 1291 i el 1292 torna a Roma per fomentar la creació d'escoles orientals, un any després d'haver caigut l'última plaça cristiana a Terra Santa, la de San Joan de Acre.

L'any 1293 fa una estada a Gènova i, després d'una crisi de basarda de ser mort pels sarraïns i d'una estranya malaltia que el va deixar paralytitzat, prepara la seva propera missió a Tunísia, on va ser empresonat i finalment expulsat. Viatja a Nàpols el 1294, on va poder ensenyar el seu *Ars*, però sense gaire èxit. Després d'unes estades a Barcelona i a Mallorca, torna a Roma, on escriu, el 1296, *Lo Desconhort*, un bell clam poètic de 69 estrofes, sota la forma de conversa entre Ramon i un cremita, en el qual expressa el seu desencís i els seus dubtes.

Entre el 1297 i el 1299 visita París per segona vegada, i acaba *l'Arbre de la ciència*. Després, Barcelona i Mallorca. Un queda admirat en pensar que, als seus 65 anys, encara li quedaven molts viatges per realitzar: Xipre, el 1301, on fa coneixement del Gran Mestre dels Templaris; Armènia, Jerusalem i Gènova. Posteriorment, després de passar per Montpeller, fa la seva tercera visita a París, quan ja havia complert 74 anys.

Cap al 1305 torna al Nord d'Àfrica, a Bugia. Ara Ramon ha canviat el seu mètode i busca més la confrontació que el diàleg. És empresonat i expulsat del país i, de viatge cap a Gènova, la seva nau naufraga i se salva de miracle, però després d'haver perdut els seus llibres. És en aquesta època quan promou la creuada contra l'Islam per tal de recuperar Terra Santa.

Tanmateix, l'esperit inquiet i missioner de Llull no s'atura i torna a fer un gir per predicar entre els acadèmics de París, en la seva quarta i última visita, el 1310, en la qual se li aprova el seu *Ars Brevis*

Entre el 1310 i el 1311, quan Llull ja té 80 anys, assisteix al concili de Vienne on proposa de nou els seus plans, i sembla que, a finals de 1314, encara torna a Tunísia, poc abans del seu traspàs a la seva illa natal de Mallorca, havent complert vuitanta-quatre anys.

Aquest breu però intens recorregut per la biografia del beat palesa la seva extraordinària personalitat, que combina contemplació i acció; carn i esperit; passió i serenor; trajecte i retir; sensibilitat i vehemència; diàleg i confrontació;

audàcia i por...; en suma, un conjunt de paradoxes que el fan plenament humà i molt proper a l'esperit de la modernitat.

L'Ars com a mètode

L'eix vertebrador de tota la producció lul·liana és la recerca d'un mètode amb un sistema de principis molt generals que es poguessin aplicar a totes les ciències i sabers, amb la finalitat de trobar una veritat que resolgués els problemes de l'explicació del món i a la vegada pogués convertir els infidels. Aquesta recerca la trobarem en totes les versions del seu *Ars*.

La primera redacció comença el 1274, quan Llull tornà de la muntanya Randa, on se li ha revelat el mètode que havia de donar forma al seu gran projecte de trobar un eina racional capaç de demostrar i transmetre la veritat de Déu i donar sentit a la seva creació. Per un sistema de principis molt generals, aplicables a totes les ciències, es resoldrien grans problemes científics, i es trobaria la veritat que havia de convertir els malcreients. Per això, els destinataris de l'*Ars lul·lià* eren no solament els predicadors cristians sinó també els jueus i els musulmans, atès que la intenció de Llull era d'integrar les diferents religions en una de sola i vertadera. El seu teocentrisme vol mostrar la relació entre Déu i el món a través d'una sèrie de categories, els principis absoluts o dignitats divines representats amb la figura A. Els principis relatius, significats aquests amb la figura T, es regeixen per unes regles d'interrelació i d'actuació, o principis correlatius, representats per la figura S. Els principis absoluts, en Déu són axiomes o dignitats metafísiques, mentre que en els éssers finits són principis metafísics. Els principis absoluts, representats per la A són: B (bo), C (gran), D (durada), E (poderós), F (intel·lectual), G (voluntariat), H (virtut), I (veritable), K (perfectiu, gloriós). Els principis correlatius, figura S, expressen el desplegament ternari de l'Ésser (agent, pacient i acció). Els principis relatius, significats amb la figura T, expressen totes les relacions objectives possibles. Són B (diferència), C (concordança), D (contrarietat), E (principi), F (mitjà), G (fi), H (majoria), I (igualtat), K (minoria).

Déu, en el seu acte de creació, per passar del caos existent al cosmos, ho va fer mitjançant l'ordenació dels éssers en una escala des dels menys fins als més perfectes, i aquests ho són en la mesura que participen o no dels atributs divins. Són les essències universals que Llull anomenava "emperadriu divines". Som capaços d'entendre els atributs divins perquè som finits, però finits en tant que som participacions finites d'aquests atributs i, per tant, imitacions imperfectes del món intel·ligible. En qualsevol cas, Llull creia que l'home és cridat a la perfecció:

"Perfecció e imperfecció, fill - dix l'ermità -, són contràries; e perfecció contradiu a imperfecció ab justícia, e imperfecció contradiu a perfecció ab injúria. E car Déu és perfecció i justícia, per açò es gran meravella com en hom, qui és criatura de Déu,

e qui és creat per intenció d'amar e de servir Déu, hi ha més d'imperfeció que de perfecció. Entenent Déu si mateix ésser perfecció, cové que se'n segueisca perfecció; car si no ho feia, seguir-s' hia que perfecció fos major en granesa de bonea que en obra de perfecció, la qual cosa és impossible en Déu". (Llull, 1957, p. 453) (Cap. LXXXVII, Llibre de meravelles)

És a Montpeller, durant l'any 1289, quan reformula el seu *Ars*. Alguns estudiosos de Llull expliquen el fet de simplificar i passar del l'Art dels quatre principis a l'Art dels tres principis com a conseqüència d'un intent de fer entendre millor la seva doctrina després de la seva estada a la Sorbona de París. Altres ho expliquen com un acte de reverència a la Trinitat. Tanmateix, el fonament de l'*Ars* és sempre el mateix: donar solidesa als seus arguments contra els errors dels no cristians. Aquest és el denominador comú de tota l'obra lul·liana.

El sistema de l'*Ars lul·lià* fa un esforç d'abstracció per tal de poder explicar realitat i esperit sobre la base d'una ontologia activa i ternària. Llull ho intenta en la teoria de la substanciació de les dignitats divines o atributs de Déu. En aquest tema Llull, s'inspira segurament en l'agusticisme platonitzant dels teòlegs franciscans i també en alguns punts de l'aristotelisme. D'altra banda, la seva *Ars* combinatoria, molt relacionada amb l'art de la memòria, com les tècniques dels cabalistes jueus i les dels sufis islamistes, és vist avui com un precedent del llenguatge informàtic. (Vega 2002)

En qualsevol cas, el que més m'interessa remarcar de tot l'*Ars lul·lià* és la importància que el nostre autor atorga al mètode com a eina de recerca científica, el camí per trobar la veritat. És aquest un dels punts, entre d'altres, que acrediten l'actualitat i la vigència del seu pensament.

Llegat pedagògic

Tradicionalment, s'ha considerat el *Llibre d'Evast* e de Blanquerna, escrita el 1283, que ve seguida del *Llibre d'amic e amat*, com l'obra més emblemàtica de Llull sobre educació. Com és sabut, la novel·la exposa un pla de reforma del món. Primer, l'ideal de vida familiar en les figures d'Evast i Aloma, pares del jove Blanquerna. També la figura de la donzella Natana, que havia de ser la seva muller, però que decideix entrar al convent quan el nostre personatge escull portar una vida contemplativa. Després ve la descripció de la vida conventual amb l'abadessa Natana i la reforma duta a terme per Blanquerna en el propi medi religiós. Quan Blanquerna és elegit bisbe, també reforma la seva diòcesi. Finalment, la seva renúncia a la més alta dignitat pontifícia per dedicar-se a la vida contemplativa d'eremita es pot interpretar com a testimoni de l'estat suprem de perfecció al qual aspirava el mateix beat. Llull estava convençut que la causa de tots els mals que pateix el món cristià era la ignorància dels fins. Segurament per això el

Blanquerna traspuja una pedagogia finalista que té com a últim punt de mira Déu, del qual tots els éssers finits no són altra cosa que el reflex dels seus atributs.

Tanmateix, l'abast del seu llegat pedagògic va molt més enllà dels seus escrits sobre educació. Un fet molt rellevant en la vida del beat va ser la seva contribució a la creació de l'escola Miramar de llengües orientals a Mallorca, el 1276, patrocinada per Jaume II. Aquesta escola estava destinada a la formació dels franciscans, per tal que aprenguessin a disputar amb els malcreients amb arguments ben fonamentats i no tan autoritaris com els dels clergues dominicans. Aquest és també l'objecte del seu *Llibre de gentil i dels tres savis* (1274-1276), que en realitat és un manual de formació per als missioners franciscans que havien de predicar als infidels en terres llunyanes. Aquesta obra es considera avui com el primer intent de diàleg entre les tres religions monoteistes: la jueva, la cristiana i la musulmana. És un bon exemple de polèmica religiosa tolerant. Hi intervenen un sarraí, un jueu, un gentil que no tenia coneixença de Déu, i un cristià. L'ús dels noms de Déu és el punt de partença del diàleg.

Altres escrits pedagògics i didàctics dignes de consideració són: la *Doctrina pueril* (1274-1275), escrita en català, vista avui com la primera enciclopèdia-catecisme escolar de la qual tenim notícia. *El Llibre de l'orde de cavalleria* (1279-1283), que va dirigida a l'educació religiosa dels militars, i va ser imitat en castellà al segle XIV per l'infant Joan Manuel. Posteriorment es va traduir al francès i a l'anglès. El Fèlix o Llibre de meravelles, escrit cap al 1288, pensat per a adults, és un compendi de ciències naturals, sociologia i encertades intuïcions psicològiques, tot narrant les aventures d'un pelegrí que va pel món descobrint els grans temes de la contemplació lul·liana en deu capítols: Déu, els àngels, el cel, els elements, les plantes, els metalls, les bèsties, l'home, el paradís, i l'infern. *L'Arbre de ciència* és una recopilació sistemàtica dels sabers existents, que Llull va escriure a Roma entre 1295 i 1296, per a la divulgació de l'*Ars Magna*. Atribueix una significació simbòlica a la metàfora de l'arbre i exposa els coneixements humans sobre la base del món, de l'home i de Déu, fent notar dues característiques importants de l'ordenació de l'univers: la simetria i la jerarquia.

Del conjunt d'aquestes obres i dels ensenyaments que la seva biografia ens aporta, inferim almenys aquests tres aspectes com a referents d'actualitat en el conjunt de llegat lul·lià:

1. El poliglòtisme. A més d'utilitzar el català com a llengua de difusió científica, Llull va voler aprendre l'àrab en profunditat per poder entendre i comprendre la cultura de l'Islam. També es va aventurar a la difícil tasca de traduir a altres llengües. Aquests fets el situen com un dels primers intel·lectuals europeus de la seva època que s'aventurà a utilitzar altres idiomes a més del llatí per a la difusió del saber científic. Un bon exemple per a tots els ciutadans del globalitzat segle

XXI que ens atrevim a opinar "a les palpentres" sobre cultures de les quals no sabem, a fons, quasi res, perquè en desconeixem la llengua.

2. L'apropament a les altres cultures i religions. En connexió amb el punt anterior, l'interès per les altres realitats culturals va portar Ramon a viatjar per nombrosos indrets no solament d'Europa sinó també del Magrib. Pel que fa a l'obertura cap a altres religions, el *Llibre de gentil i dels tres savis* es considera avui com un primer intent de diàleg entre les tres religions abrahàmiques. Han passat més de set segles i, malauradament, no podem dir que s'hagi avançat gaire en aquest terreny.

3. La importància atribuïda al mètode i a la integració dels sabers. Avui que tant es lloa - i que tan poc es practica- la interrelació entre disciplines, la lectura d'obres com l'*Arbre de la ciència* no ens pot deixar indiferents

Per concloure, tant en el recorregut biogràfic del beat com en el conjunt de la seva obra, hi trobem aspectes d'actualitat candent. Com a membres de la comunitat universitària que porta el seu nom, ens hem de sentir orgullosos del nostre patró.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BATLLORI, Miquel. *Ramon Llull en el món del seu temps*. Barcelona: Ed. R. Dalmau, 1994.
- LLULL, Ramon. *Obres essencials*. Barcelona: Selecta, 1957.
- LLULL, Ramon. *Antologia filosòfica* (a cura de M. Batllori). Barcelona: Laia, 1984.
- VEGA, Amador. *Ramon Llull y el secreto de la vida*. Madrid: Ed. Siruela, 2002.

ABSTRACT

La obra de Ramon Llull continua gozando de gran actualidad. Después de setecientos años, el beato mallorquín todavía nos interpela y nos alecciona en temas como el políglotismo, el interés por las otras culturas, el diálogo entre las religiones, la preocupación por el método científico y la integración de conocimientos. Este artículo pretende introducir y divulgar su figura, destacando los datos más significativos de su recorrido biográfico y evocar algunos puntos de su extensa producción pedagógica.

Ramon Llull's work has still great importance at present. After seven hundred years, this author, born in Majorca, still reaches us and teaches us in such issues as polyglotism, interest in other cultures, dialogue between religions, concern for the scientific method, and integration of knowledge. This article aims at introducing and disseminating his figure, by pointing out the most significant data of his biographical itinerary and recalling some points of his huge pedagogical production.

L'œuvre de Raymond Lulle est toujours d'une grande actualité. Sept cents ans après, le béat majorquin nous interpelle et nous enseigne sur des sujets comme le polyglottisme, l'intérêt pour les autres cultures, le dialogue avec les autres religions, le souci de la méthode scientifique et l'intégration de savoirs. Cet article veut présenter la figure de Raymond Lulle en mettant l'accent sur les données les plus significatives de son parcours biographique et sur quelques points de son énorme production pédagogique.

